

Vukić Pulević

Zavod za zaštitu prirode — Titograd

Prilog poznavanju ljekovitog bilja u flori Crne Gore, njegovo iskorišćavanje i zaštita

U V O D

U ernogorskoj flori je zastupljeno oko 2 850 vrsta i podvrsta cvjetnica i paprati. Broj je prilično veliki s obzirom na malu površinu koju zauzima Crna Gora (svega 5,4% SFRJ) i kada se zna da u čitavoj Jugoslaviji raste oko 6 000 cvjetnica i paprati. Takav floristički mozaik rezultat je istorijskog razvoja prirodnih uslova na ovom području, a veliki uticaj imaju i sadašnje prilike, kao što su klima, petrografske karakteristike i drugo. U Crnoj Gori žive razni florni elementi od čisto mediteranskih do onih na najvišim planinama. U sklopu ovog visinskog pojasa imamo veliki broj različitih staništa koja se odlikuju svojom specifičnom florom. Mali je broj onih biljnih vrsta koje se mogu sresti na većem broju različitih staništa. Neke biljke žive pored naselja i prate čovjeka, to su obično korovske vrste. Nekim biljkama odgovaraju močvarni i plavljeni tereni. U florističkom pogledu svijetle šume se razlikuju od onih sa gustim sklopom. Svoju specifičnu floru imaju visokoplaninske livade i pašnjaci, glečeri, stijene, točila i dr. A opet, na svim tim staništima razlikujemo floru na krečnjaku od one na silikatu.

Nema biljke od koje čovjek ne može izvući bar neku korist. Neke biljke služe čovjeku neposredno za ishranu a druge iskorišćava za stočnu hranu. Biljnog porijekla su razni aromatični začini koji se u velikim količinama upotrebljavaju u prehrambenoj tehnologiji. Biljke se koriste kao sirovina u hemijskoj industriji za dobijanje raznih organskih i neorganskih jedinjenja. Drvenaste biljke su odavno poznate kao izvor toplotne energije, a od njih se dobija i čitav niz industrijskih proizvoda. Neke biljke imaju ljekovita svojstva pa su se za liječenje ljudi i životinja upotrebljavale još od najstarijih vremena.

U ovom prilogu biće riječi samo o ljekovitim biljkama. To su one biljke čija je ljekovitost utvrđena na osnovu njihovog hemijskog sastava ili koje narod na osnovu staroga predanja ili praktičnog iskustva upotrebljava za liječenje. Broj ljekovitih vrsta manji je nego što se obično u narodu vjeruje, to se utvrđuje na osnovu farmakoloških istraživanja. Ljekovita snaga biljaka dolazi usljed raznih hemijskih materija koje su zastupljene u njima, a koje su medicinski aktivne. Takve materije su: alkaloidi, glikozidi, fermenti, gorke materije, sluzi, smole, gume, balsami, etarska i masna ulja, biljne kiseline itd.

Crna Gora ima veliku tradiciju u sakupljanju i trgovini ljekovitim biljem. Interesantno je da su prvi podaci o flori Crne Gore vezani za ljekovito bilje. Ove podatke nalazimo kod *Tommasini-a* (Tomazinja) koji je 1827. godine službeno putovao u Boku kotorsku. On je zabilježio one biljne vrste koje su seljaci sa okolnih planina donosili na kotorsku pijacu i prodavali ih kao ljekovito bilje.

RACIONALNA EKSPLOATACIJA I ZAŠTITA LJEKOVITOG BILJA

Ljekovito bilje je naše bogatstvo, ono je važno kako za narodno zdravlje, tako i za privredu uopšte i iz njega treba izvući maksimalnu korist. Međutim, ne treba gubiti iz vida da, sem privrednog značaja, od našeg ljekovitog bilja imamo i drugih koristi. Ljekovite vrste su dio naše autohtone flore, ulaze u sastav životnih zajednica i njih treba čuvati. Nerazumnim i pretjeranim iskorišćavanjem biljnih vrsta dolazi do remećenja ravnoteže u biljnim zajednicama, a tako nastaju posljedice koje u izvjesnom pogledu mogu biti katastrofalne.

Ljekovita kadulja (*Salvia officinalis*) naseljava u velikom broju kamenjare i goleti u toplijim područjima Crne Gore. Biljna zajednica ove vrste u stvari predstavlja posljednji stadijum degradacije šuma i šikara na tim područjima, ona veže tlo i štiti ga od erozije. Kadulju nesavjesni ili neuki berači sakupljaju u neograničenim količinama, često pretjerano i nepropisno, ne vodeći računa o posljedicama koje mogu da nastanu. Imamo i takvih slučajeva, kao što je u okolini Skadarskog jezera, da se ova vrsta više bere za gorivo nego što se sakuplja kao ljekovita biljka.

Naše ljekovite biljke imaju i veliku estetsku vrijednost, pa njihovim nepropisnim i pretjeranim iskorišćavanjem dolazi do čestog unakazivanja naših pejzaža, osobito planinskih. Mnoge se biljke ne sakupljaju tamo gdje ih je najviše nego tamo gdje je veća mogućnost organizacije posla, a to je obično pored komunikacija. Tako se neki krajevi potpuno opustoše dok drugi ostanu neiskorišćeni.

Nekim vrstama prijeti opasnost da potpuno iščeznu iz crnogorske flore. Takav je slučaj sa nama dobro poznatom ljekovitom

biljkom lincurom (*Gentiana lutea* ssp. *symphyandra*). Najveće količine lincure izvađene su poslije rata. Tako, Tucakov (9) bilježi da je 1948. godine na Durmitoru lincure bilo mnogo manje nego prije rata, a da se već 1957. godine nailazilo »pogdegdje na poneki jadan stručak«. Dalje, kao primjer neracionalne eksploatacije Tucakov navodi takođe Crnu Goru. Godine 1948. na Žabljaku je zatekao nekoliko hiljada kilograma pokvarene, istruljele i stoga bačene lincure. Lincura koja je izvađena u jesen nije odmah sušena, nego je zbog iznenadnog snijega utrapljena, a sve je to tako rđavo urađeno da je veći dio promrzao i istrunuo.

Prošlog ljeta, Zavod za zaštitu prirode obavio je terenska istraživanja na Bjelasici, Trebiješu, Rovačkim koritima i Barama Bojovića. Podaci su bili više nego zaprepašujuć. Odavno je poznato da Bjelasica predstavlja jedno od najtipičnijih staništa lincure, a sada su ostali samo njeni posljednji tragovi. Poslije silnog pretraživanja naišlo se na svega dva neznatna lokaliteta: jedan kod Pešića jezera a drugi iznad katuna Vranjaka. Ali to je toliko malo da čak ne dolazi

Lincura (*Gentiana lutea* ssp. *symphyandra*)

u obzir ni najracionalnija eksploatacija. Na Trebiješu i Barama Bojovića nije uopšte nađena a u Rovačkim koritima tek da se vidi. Vjerovatno ne bi ni to ostalo da nije bilo sakriveno u škripovima. Lincure nema ni na Orjenu, a isti je slučaj i sa Pivskom planinom.

Seljaci su bili stimulisani visokim otkupnim cijinama, pa su kopanje i prodaja lincure predstavljali vrlo lak način da se domognu novca. Oni su bili iznenađeni visokim cijinama, računali su da se to više neće ponoviti pa je tako za jednu ili dvije godine opustošena većina planina.

Nije uopšte vođeno računa o ostavljanju podmlatka i mogućnosti da se lincura održava na njenim staništima. Ona se može razmnožavati sjemenom, ali je to dug i zamašan posao, s jedne strane što sjeme slabo klija a, s druge, što treba da prođe mnogo godina da se sjemenom dobije dosta krupna lincura za rentabilnu eksploataciju. Drugi je i mnogo praktičniji način njenog razmnožavanja vegetativni. Od iskopane lincure vraća se u zemlju glava s pupoljcima, na taj način se već poslije pet do sedam godina može ponovo dobiti. Na žalost, tome se nije poklanjala pažnja.

Radi lovorovog lišća često se sasijećaju grane pa i čitava stabla

Prošlo je 50. godina otkako je naš poznati botaničar Lujo Adamović zabilježio da je »lovorika u Jadranskom primorju svugda samonikla i jako rasprostranjena« i da se »najveće lovorove zadruga nalaze oko Trogira, na Braču, Hvaru, Korčuli, Pelješcu između Slanoga i Osojnika, u Sutorini, a naročito oko Herceg-Novog i Risna«. Lovor je u posljednje vrijeme u velikim količinama bran za industrijske svrhe i njega je sve manje u crnogorskom Primorju. To je veliki gubitak, pogotovu kada znamo kolika je njegova dekorativna vrijednost za naš primorski pejzaž. I ne samo to, gubitak je i za samu industriju jer je njegova zastupljenost u Primorju dovedena na takav nivo da dolazi u pitanje buduća eksploatacija.

Sličan je slučaj i sa većinom drugih vrsta. Nailazi se čak i na takve slučajeve da sabirači lipovog čaja sasijeku rascvjetale lipove grane, odnose ih u hlad drugog drveća i tamo sabiraju cvjetove.

Uzrok je ovakvog stanja slaba organizacija ove privredne djelatnosti. Danas se u Crnoj Gori prosto ne zna ko se sve bavi sakupljanjem ljekovitog bilja. Postoji samo jedno specijalizovano preduzeće, a to je »Eksporthilje« u Herceg-Novom. Sakupljanjem se bave i razne nespecijalizovane organizacije, kao što su zemljoradničke zadruge, zatim individualni sakupljači, a nije mali broj ni preduzeća sa strane. Crna Gora je zadugo bila jedina republika u kojoj eksploatacija pojedinih ugroženih ljekovitih biljnih vrsta nije bila regulisana zakonom. Tako, dok u drugim republikama traje zabrana za pojedine vrste, u Crnu Goru prosto pohrle otkupljiivači. I tako, dok u drugim republikama konstatuju da se u njih stanje popravlja, mi smo zapadali u sve goru situaciju.

OSNOVNI PODACI I SISTEMATSKI PREGLED NAJVAŽNIJIH LJEKOVITIH VRSTA

Najveći broj ljekovitih biljnih vrsta nalazi se među cvjetnicama, i njima je ovdje poklonjena posebna pažnja. Dat je osvrt ljekovitih paprati kao i nekih lišajeva. Zbog nedostatka odgovarajuće literature i drugih podataka nijesmo mogli da obuhvatimo i mahovine iako je među njima mali broj onih koje se iskorišćavaju u medicini. Ovdje nije dat pregled ljekovitih i drugih korisnih gljiva jer se ta grupa biljnih organizama odlikuje mnogim specifičnostima i predstavlja problem za sebe.

Za svaku navedenu ljekovitu vrstu prikazana je pripadnost familiji, dati su latinski nazivi vrsta i najčešća narodna imena.

U podacima o rasprostranjenju govori se samo o najčešćim i najtipičnijim lokalitetima koja bi trebalo u budućim istraživanjima u znatnoj mjeri dopunjavati i korigovati novim. Lokaliteti nijesu nabrajani za one biljne vrste koje su široko rasprostranjene i sreću se na raznim područjima Crne Gore.

Za ljekovite svrhe, odnosno za proizvodnju droga, rijetko se upotrebljavaju cijele biljke, već najčešće samo pojedini biljni organi,

Razlog je u tome što su samo u pojedinim organima skoncentrisane one aktivne materije zbog kojih se pojedina biljka smatra ljekovitom.

Od biljnih organa koji se iskorišćavaju kod ljekovitih vrsta koje navodimo u ovom prilogu, spomenućemo sljedeće:

Plod — fructus

Sjeme — semen

Korijen — radix

Rizom (podanak) — rhizoma

Krtola — tuber

Lukovica — bulbus

Kora — cortex

Izdanak (nadzemni zeljasti dio sa cvjetovima) — herba

Vrhovi grančica — summitates

Pupoljci — gemme

Cvijet — flos; Cvjetovi — flores

List — folium; Listovi — folia

Prema tome, kada govorimo o sabiranju ljekovitog bilja, mislimo na sabiranje onih biljnih dijelova koji će sabrani poslužiti kao ljekovita sirovina ili droga.

LICHENES, LIŠAJI

Fam. Parmeliaceae

Cetraria islandica (L.) Ach. Islandska mahovina, islandski lišaj. Kao droga poznat je pod raznim nazivima: *Fucus islandicus*, *Muscus catharticus*, *Lichen islandicus* itd. Rasprostranjen je u višim brdskim i planinskim krajevima: Biočke grede, 2 200 m, Orlovac 1 800 m, Maglič, 2 300 m (Kušan, 3).

Fam. Usneaceae

Evernia prunastri (L.) Ach. Hrastova mahovina. Droga: *Lichen Quercus*. Obično raste na kori hrastova i drugog starijeg drveća. Kušan (3) ga navodi za Lovćen i za područje između Stabljanskih jezera i Ljubote.

Fam. Stictaceae

Lobaria pulmonaria (L.) Hoffm. Lišaj plućnjak. Droga: *Herba Pulmonariae arboreae*. Živi na sjenovitim mjestima po drveću, na trulim panjevima i na stijenama: Lovćen, 1 230—1 500 m, Hum Orahovski (Zahlbr, 1888), između Velikog Stabljanskog jezera i Ljubote, 1 500 m; Kod Trnovačkog jezera, 1 600 m (Kušan, 3).

PTERIDOPHITA, PAPRATI

Fam. Lycopodiaceae

Lycopodium selago L. Prečica. Otrovnja je. Raste u planinskim područjima na oko 1 600—2 200 m: Komovi, Vojnik, Sjekirica i dr.

Fam. Equisetaceae

Equisetum arvense L. Rastavić. Nadzemni izdanak (Herba Equiseti minoris). Raste kao korov na vlažnim staništima: Šavnik, Barno jezero pod Durmitorom, Lijeva Rijeka i dr.

Fam. Polypodiaceae

Polypodium vulgare L. Slatka paprat. Rizom (Rhizoma Polypodii). Zauzima sjenovita i mahovinama obrasla mjesta u šumama na zidovima, stijenama, a ponekada i epifitski na stablima drveća. U Crnoj Gori je široko rasprostranjena: dolina Skrobotuše, dolina Perućice, Javorje, Andrijevića, Biogradska gora, Lovćen, dolina Pive, Sjekirica i dr.

Nephrodium filix mas (L.) Rich. (= *Aspidium filix mas* Sw.). Navala. Rizom (Rhizoma Filicis). Raste u sjenovitim šumama, na obalama potoka, osjenčenim obroncima i dr. visokih brdskih i planinskih regiona: Durmitor, Maglič, Komovi, Biogradska gora, Lovćen, okolina Kolašina, Andrijevića i dr.

Adiantum capillus veneris L. Gospina kosa. Zeljasti dijelovi (Herba Capillorum Veneris ili Folia Adianti). Raste u toplijim područjima: Ulcinj, Bar, Virpazar, Rijeka Crnojevića, Boljevići, okolina Titograda, Danilovgrad i dr. Najdublje u unutrašnjosti je nađena kod Manastira Morače (Pančić, 5).

GYMNOSPERMAE, GOLOSJEMENICE

Fam. Cupressaceae

Juniperus communis L. Venja, kleka. Plodovi (Fructus Juniperi). U Crnoj Gori je zastupljena sa dvije podvrste, kao *J. Communis* ssp. *eucommunis* Hay. (obična kleka) u nižim regionima: Njeguši, Grahovo, Kuči, okolina Andrijevića i dr. i *J. communis* ssp. *nana* (Willd) Hay. (polegla kleka) u visokim planinama: Durmitor, Sinjajevina, Zeletin, Komovi, Bjelasica, Sjekirica, Lovćen itd.

Juniperus sabina L. Somina. Vrhovi grana (Summitates Sabinae). Penje se do visokoplaninskih regiona Durmitora, Komova, Višitora i dr.

Fam. Taxaceae

Taxus baccata L. Tisa. Mladice (Herba Taxi). Rohlena (7) navodi, prema podacima svojim i starijih autora, sljedeće lokalitete: Lovćen, Durmitor, Komove, Vojnik, dolinu Skrobotuše, okolinu Šavnika i kod Andrijevića.

Fam. Pinaceae

Pinus L. Bor. Igljice i popoljci od raznih vrsta borova (Folia et gemmae-Turiones Pini). U Crnoj Gori su zastupljene sljedeće vrste:

P. silvestris L. (bijeli bor); *P. halepensis* Mill. (alepski); *P. heldreichii* Christ. (munika); *P. peuce* Gris. (molika); *P. nigra* Arn. (crni bor); *P. pinaster* Sol. (primorski bor) i *P. mughus* Scop. (klekovina bora).

Abies alba Mill. Jela. Sabiru se mladi svijetlozeleni izdanci i iglice. Česta je u planinskim regionima Crne Gore.

Fam. Ephedraceae

Ephedra distachya L. Efedra. Nadzemni dijelovi (Herba Ephedrae). Prema navodima Rohlene (7), italijanski botaničar. A. Baldacci našao ju je na području Bara. U Crnoj Gori rastu još *E. campylopoda* C. A. Mey. i *E. maior* Host. ali njihova ljekovitost nije dokazana.

ANGIOSPERMAE, SKRIVENOSJEMENICE

Klasa DICOTYLEDONES, dvokotile

Fam. Betulaceae

Betula L. Breza. Pupoljci i listovi (Gemmae et Folia Betulae). U Crnoj Gori su zastupljene dvije vrste: *B. pendula* Roth. (= *B. verrucosa* Ehrh.) u područjima Lipova, Javorja, Komova, u dolini Tare, planina Ledenica u Pivi, Tušina, okolina Andrijevice i dr.; *B. pubescens* Ehrh. u područjima Vojnika, planine Ledenice, u okolini Andrijevice i dr.

Corylus avellana L. Lijeska. Sakupljaju se kora, rese i plodovi. U Crnoj Gori je široko rasprostranjena: u dolinama rijeka Morače, Zete, Tare, Perućice; zatim u podnožju Durmitora (Kovčice), u okolini Cetinja, na Njegušima, Velestovu, kod Andrijevice, na Radovču i dr.

Alnus glutinosa (L.) Gaertn. Jova. Listovi i kora (Folia et Cortex Alni). Raste na vlažnim mjestima i uz obale rijeka i potoka: Plavnica, Virpazar, uz potok Plašnicu (Lipovo); u dolinama Zete, Morače, Lima i dr. U crnogorskoj flori je zastupljena i vrsta *A. incana* (L.) Wild.

Fam. Fagaceae

Castanea sativa Mill. Kesten. Listovi, kora i sjemenke (Folia, Cortex et Semen Castaneae). Rasprostranjen je na područjima: Ulcinja, Stoliva, Kostanjice, Crmnice (Boljevići, Godinje, Murići) i dr.

Fagus sylvatica L. Bukva. Iz drveta se dobija ugljen-Carbo ligni pulveratus. Sakuplja se i žar. Široko je rasprostranjena u višim brdskim i planinskim regionima.

Quercus robur L. (= *Q. pedunculata* Ehrh.). Lužnjak. Kora (Cortex Quercus). U području Skadarskog jezera i u Štoju zastup-

ljena je endemična podvrsta *Q. robur ssp. scutariensis* P. Černj. Kora se uzima i od hrasta ljutika *Q. sessiliflora* S a l. koji izgrađuje šume u višim regionima. Sakupljaju se plodovi (Semen Quercus) od svih vrsta hrastova.

Fam. Juglandaceae

Juglans regia L. Orah. Listovi i zeleni omotač ploda (Folia et Cortex Juglandis fructus). Uzgaja se na širem području, a sreće se i kao samoniklo drvo.

Fam. Salicaceae

Populus L. Topola. Pupoljci i kora (Gemmae et Cortex Populi). Ovaj rod je u Crnoj Gori zastupljen sa tri vrste: *P. alba* (bijela topola), *P. nigra* L. (Crna topola) n *P. tremula* L. (jasika, trepetljika).

Salix L. Vrba. Kora (Cortex Salicis). U Crnoj Gori živi oko 15 vrsta. Na obalama Skadarskog jezera u velikom broju zstupljene su *S. alba* L. (bijela vrba) i *S. purpurea* L. (rakita).

Fam. Moraceae

Morus alba L. (bijeli dud) i *M. nigra* L. (crni dud). Plodovi (Fructus Mori). Gaje se a sreću se i samoniklo; crni dud je rjeđi.

Ficus carica L. Smokva. Plod (Fructus Caricae). Odlično uspijeva u Primorju a česta je i u submediteranskim područjima.

Fam. Cannabinaceae

Humulus lupulus L. Hmelj. Ženske šišarke (Strobuli Lupuli). Gaji se a raste i samoniklo po grmlju nižih područja, obično u blizini rijeka: okolina Bara, Ulcinja, Rijeke Crnojevića, Virpazara, Danilovgrada, Nikšića, Kolašina, Andrijevice i dr.

Cannabis sativa L. Konoplja. Plodovi i listovi (Folia et Fructus Cannabis). Gaji se u području Vasojevića, Pive, Durmitora i dr. Može da pobjegne iz kulture i u slobodnu prirodu.

Fam. Ulmaceae

Ulmus campestris L. Brijest. Unutrašnji dio kore (Cortex Ulmi interior). Još 1873. god. Pančić (5) ga je zabilježio da ga ima na Lovčenu, području Danilovgrada i okolini Virpazara.

Fam. Urticaceae

Urtica urens L. (mala kopriva) i *U. dioica* L. (velika kopriva). Listovi (Folia Urticae). U Crnoj Gori su veoma česte.

Parietaria officinalis L. Pasji kupus, Nadzemni izdanak (Herba Parietariae). U literaturi se navodi za okolinu Cetinja, Virpazara, zatim na Medunu (Kući), Njegušima, Crmnicu, u okolini Rijeke Crnojevića, u dolini Morače i dr.

Fam. Loranthaceae

Viscum album L. Imela. Jednogodišnje grane sa lišćem (Stipites et Folia Visci albi). Za crnogorsku floru ju navodi V. Blečić, i to za područja Durmitora i Bjelasice (»Zaštita prirode« br. 13, str. 2. Beograd, 1958. god.).

Fam. Polygonaceae

Polygonum aviculare L. Troskot. Nadzemni izdanak (Herba Polygoni). Raste na sušnoj zemlji, oko kamenja i obično u blizini naselja; široko je rasprostranjena.

Polygonum bistorta L. Želudnjak. Rizom (Rhizoma Bistortae). Raste na vlažnim livadama viših regiona: Durmitor, Sinjajevina, Lukavica, Komovi, Veliki Garač i dr.

Rumex acetosa L. Kiseljak. Upotrebljavaju se listovi a rjeđe rizom. Česta je na vlažnim livadama viših regiona: Durmitor, Čevska Lastva, Zagarač, Crna planina, Velestovo i dr.

Fam. Euphorbiaceae

Mercurialis annua L. Prosinac. Čitava biljka (Herba Mercurialis). Raste kao korov na zapuštenim mjestima i poljima: okolina Danilovgrada, Virpazara, Rijeke Crnojevića, Ulcinja, Bara i dr.

Mercurialis perennis L. Resulja. Čitava biljka (Herba Mercurialis montanae). Raste u šumama brdskih i planinskih regiona: Balj (kod Andrijevice), u dolini Tare između Mateševa i Hana Garančića, okolina Šavnika, na području između Cetinja i Njeguša, Sutorman i dr.

Euphorbia L. Mlječika. U Crnoj Gori živi blizu 40 vrsta ovog roda. Većina njih se upotrebljava u medicini a veoma često i za druge svrhe.

Fam. Buxaceae

Buxus sempervirens L. Šimšir. Kora korijena i listovi (Cortex et Folia Buxi). Gaji se kao ukrasna biljka u toplijim područjima i na sušnim mjestima a može i da podivlja.

Fam. Chenopodiaceae

Chenopodium vulvaria L. Loboda. Izdanak (Herba Vulvariae). Raste na zapuštenim mjestima: Lješkolpolje, Katunska nahija, Čevo, okolina Bara, Šavnik, Mratinje itd.

Atriplex hortense L. Pitoma loboda. Izdanak (Herba Atriplicis). Rohlena (7) je navodi: »Ad Šavniki in valle fl. Piva subspont«.

Fam. Phytolaccaceae

Phytolacca americana L. Vinoboja. Plodovi (Fructus Phytolaccae). U Crnoj Gori se javlja kao podivljala biljka: Rijeka Crnojevića, Boljevići, Virpazar, Ulcinj, Bar, Spuž i dr.

Fam. Portulacaceae

Portulaca oleracea L. U Crnoj Gori je zabilježena podvrsta *P. oleracea* L. ssp. *silvestris* (Mont.) Thell. Tušt, portulak. Zeljasti dijelovi (Herba Portulacaceae). Rasprostranjena je kao korov: okolina Cetinja, Titograda, Virpazara, kod Rijeke Crnojevića i dr.

Fam. Caryophyllaceae

Saponaria officinalis L. Sapunjača. Lisnati dijelovi i korijen (Herba et Radix Saponariae). Česta je na vlažnim mjestima i na obalama rijeka u nizinskim područjima. U planinskim regionima Crne Gore raste *S. bellidifolia* Sm.

Herniaria glabra L. Kilavica. Nadzemni izdanak sa cvjetovima (Herba Herniariae). Raste na suvim i pješćanim mjestima sljedećih područja: okolina Cetinja, Grahovo, Hum orahovski, Piva, Ostrog, Drušići, Kokoti itd. Slično djelovanje ima i *H. hirsuta* L koja je takođe zastupljena u flori Crne Gore.

Stellaria media (L.) Vill. Mišjakinja. Nadzemni zeljasti izdanak (Herba Alsines). Raste na zapuštenim mjestima i među kulturama: okolina Titograda, Njeguši, područje Bara, Ulcinja, Šavnika, Andrijevice i dr.

Agrostemma githago L. Kukolj. Sakupljaju se sjemenke i korijen. Veoma je česta u žitnim poljima.

Fam. Lauraceae

Laurus nobilis L. Lovor. Listovi i plodovi (Folia et Fructus Lauri). Areal mu je Primorje a ima ga i na nekim ostrvima u Skadarskom jezeru.

Fam. Aristolochiaceae

Asarum europeum L. Kopitnjak. Rizom (Rhizoma Asari). Raste u šumama, šiprazima, na obalama potoka; penje se do 1 800 m nadmorske vis.

Aristolochia clematits L. Kokotinja, vučja jabuka. Rizom (Rhizoma Aristolochiae tenuis). Česta je u živicama, pokraj puteva i u šiprazima: Ulcinj, Bar, Virpazar, Plavnica, Rijeka Crnojevića, okolina Titograda, Danilovgrad, Bioče i dr. U Crnoj Gori su zastupljene još dvije vrste: *A. pallida* Wild. i *A. rotunda* L. Za njih se predpostavlja da imaju slična ljekovita svojstva sa gore navedenom vrstom.

Fam. Berberidaceae

Berberis vulgaris L. Šimširka, žutika, Plodovi (Baccae ili Fructus Berberidis), korijen i kora korijena (Radix et Cortex Berberidis radiceis). U Crnoj Gori je veoma česta i pjene se čak do alpskih regiona: Čevo, Ceklići, Grahovo, Lovćen, Maglić (Piva), Sinjajevina, Durmitor, Lukavica itd.

Fam. Ranunculaceae

Delphinium consolida L. Žavornjak. Cvjetovi (Flores Calca-trippae). Rohlena (7) ju je za floru Crne Gore naveo kao *Consolida regalis* S. F. Gray. i to sa dvije podvrste: *l. ssp. arvensis* (Opiz) Soo. na obradivim površinama nižih i srednjih područja i 2. *ssp. paniculata* (Host.) Soo u primorskom regionu.

Paeonia officinalis L. Božur. Korijen i cvjetovi (Radix et Flores Paeoniae). Ovu vrstu je Panđić (5) naveo kao *P. peregrina* Mill. za kamenite šumarke iznad Grahova, dok ju je Rohlena (7) našao u Rovačkim koritima na području planine Lukavice. U crnogorskoj flori je zastupljena još i *P. corallina* Retz. koja je do sada zabilježena za Bratonožice, Korita rovačka i za neka područja u Prokletijama.

Anemone pulsatilla L. (= *Pulsatilla vulgaris* Mill.). Sasa. Izdanak (Herba Pulsatillae). Navodi se za planinu Ključ iznad Kolašina, padine Lovčena i dr.

Anemone hepatica L. Jetrenka. Listovi (Folia Hepaticae). U Crnoj Gori se navodi za sljedeće lokalitete: Hum orahovski, Komovi, Balj, Zeletin, Sjekirica, Javorje, Durmitor, okolina Andrijevice i kod Kolašina.

Aquilegia vulgaris L. Kandilka. Sakupljaju se sjemenke, zeljasti izdanak prije cvjetanja i cvjetovi. Naseljeva viša područja: Komovi, Durmitor, dolina Tare i dr.

Clematis vitalba L. Pavitina, bijela loza. Nekada se upotrebljavala kao Herba Flammulae Jovis. Česta je kao povijuša po grmlju i drveću.

Actaea spicata L. Vučji korijen. Upotrebljava se jako razvijen i kvrgav korijen. Veoma je česta u subalpiskim i alpskim regionima.

Fam. Papaveraceae

Papaver rhoeas L. Bulka, turčinak. Cvjetovi (Flores Rhoedes). Česta je na obradivim površinama.

Papaver somniferum L. Mak. Sjemenke i nezreli plodovi (Semen et Fructus Papaveri immaturi). Gaji se a može da se sretne i kao podivljala biljka u slobodnoj prirodi.

Chelidonium majus L. Rusa, rosopas, zmijsko mlijeko. Zeljasti izdanak i korijen (Herba et Radix Chelidonii). Često se nalazi na zidovima, na zapuštenim mjestima, među kamenjem i drugdje.

Fumaria officinalis L. Dimnjača. Čitava biljka (Herba Fumariae). Rasprostranjena je u regionu kultura: okolina Cetinja, Bara, Ulcinja, Titograda, zatim na Bogetićima, Njegušima, kod Pivskog manastira i dr.

Fam. Cruciferae

Capsella bursa pastoris (L.) Medik. Hoću-neću. Čitava biljka (Herba Bursae pastoris). Veoma je česta uz puteve i živice, u blizini naselja i na zapuštenim mjestima.

Alliaria officinalis A n d z. Lukovac. Zeljasti dijelovi biljke (Herba Alliariae). Raste na rubovima šuma i među grmljem: u području Ulcinja, Bara, Virpazara, na stranama Lovčena, okoline Titograda i Andrijevice i dr.

Brassica nigra (L.) K o c h. (= *Sinapis nigra* L.). Slačica. Sjeменke (Semen Sinapis). Raste na obalama rijeka, na vlažnim njivama, u usjevima i dr. Pančić (5) ju je 1873. godine zabilježio za okolinu Danilovgrada.

Cardamine pratensis L. Vodeni gardan. Upotrebljavaju se zeljasti dijelovi i cvjetovi. Česta je na vlažnim i kiselim livadama.

Nasturtium officinale R. B r. Potočarka, ugas, dragušić. Nadzemni izdanak (Herba Nasturtii aquatici). Raste u izvorima, potocima, rijekama i u jarcima sa čistom vodom: okolina Bara i Ulcinja, kod Manastira Morače i dr.

Cheiranthus cheiri L. Šeboj. Cvjetovi (Flores Cheiri). U Crnoj Gori se navodi za područje Mediterana.

Hesperis matronalis L. Jeri-jorgovan. Lišće i sjeme (Herba et Semen Hesperidis). U Crnoj Gori je zastupljena sa tri podvrste i navodi se za veći broj lokaliteta.

Fam. Resedaceae

Reseda luteola L. Žuti katanac. Čitava biljka (Herba Luteolae). Prema navodima Rohlene (7) kod Manastira Morače ju je našao Janchen na nadmorskoj visini od oko 300 m.

Fam. Violaceae

Viola odorata L. Ljubičica. Cvjetovi (Flores Violae odoratae). Česta je među šibljem i u svijetlim šumama nižih i brdskih regiona. U Crnoj Gori živi još oko 20 vrsta ovog roda.

Fam. Hypericaceae

Hypericum perforatum L. Kantarion. Zeljasti dijelovi i cvjetovi (Herba et Flores Hyperici). Obična je i veoma česta biljka.

Fam. Malvaceae

Althaea officinalis L. Bijeli sljez. Korijen, listovi i cvjetovi (Radix, Folia et Flores Althaeae). Raste na vlažnim livadama i plavljenim terenima: područje Skadarskog jezera, okolina Bara i dr.

Althaea rosea C a v. Pitomi sljez, trandovilje. Cvjetovi (Flores Malvae arboreae). Gaji se kao ukrasno cvijeće.

Malva silvestris L. Crni sljez. Listovi i cvjetovi (Folia et Flores Malvae). Raste na pustim poljanama, među ruševinama, na obodima puteva i veoma je česta u Crnoj Gori.

Lavatera thuringiaca L. Laški sljez, stola. Raste među grmljem, na travnjacima i uz puteve.

Fam. Tiliaceae

Tilia L. Lipa. U Crnoj Gori su zastupljene tri vrste: 1. *T. tomentosa* Moen. (= *T. argentea* Desf.), srebrna lipa; 2. *T. platyphyllos* Scop. (= *T. europea* L., *T. grandifolia* Ehrh., *T. officinalis* Cr) lipa i (A 3. *T. cordata* Mill. (= *T. microphylla* Vent., *T. parvifolia* Ehrh.), sitnolisna lipa. Za ljekovite svrhe se upotrebljavaju cvjetovi (Flores Tiliae). U Crnoj Gori su zastupljene na velikom broju lokaliteta.

Fam. Linaceae

Linum usitatissimum L. Lan. Sjemenke (Semen Lini). Gaji se kao kultura a često zađe i u slobodnu prirodu.

Linum catharticum L. ssp. *suecicum* Hay. Divlje predivo. Izdanak (Herba Lini cathartici). Vrlo je rasprostranjena i raste na suvim, i sunčanim mjestima i u svijetlim šumama: u nižim područjima Komova, ispod Durmitora, na Čevu, Njegušima, okolina Andrijevice dr.

Fam. Oxalidaceae

Oxalis acetosella L. Zečja soca, kisela djetelina. Nadzemni izdanak (Herba Acetosellae). Naseljava sjenovita i vlažna mjesta, a često živi i epifitski na stablima drveta: Komovi, Lovćen, Sjekirica, Durmitor, Maglič, okolina Andrijevice i dr.

Fam. Geraniaceae

Geranium Robertianum L. Zdravac. Nadzemni zeljasti izdanak i korijen (Herba et Radix Ruperti). Obična je i veoma rasprostranjena vrsta.

Erodium cicutarium (L.) L'Herit. Živa trava. Čitava biljka (Herba Erodii cicutarii). U velikom broju naseljava suve livade, voćnjake, polja i dr. na čitavoj teritoriji Crne Gore.

Fam. Rutaceae

Ruta graveolens L. Ruta, sedef. Listovi i cvijetni izdanak (Herba Rutae). Naseljava topla mjesta i podlogu sa krečnjakom: Crnogorsko primorje i područje Stare Crne Gore.

Dictamnus albus L. Jasenak. Korijen (Radix Dictamni). Raste na suvim i sunčanim mjestima, u svijetlim šumama i na kamenjarima: okolina Nikšića, Ostrog, Drušići, Piperi, područje Bara i dr.

Citrus aurantium L. Pomorandža. Omotač ploda (Cortex fructus Aurantii), nezreli plodovi (Fructus Aurantii immaturi) i cvjetovi (Flores Aurantii). Ima je dosta u Primorju.

Citrus medica L. Limun. Sok iz ploda (Sucus Limonis), plodova opna (Cortex fructus Citri). Uzgaja se u Primorju.

Fam. Aquifoliaceae

Ilex aquifolium L. Zelenika, božikovina. Listovi (Folia Ilicis). Raste u visokobrdskim i planinskim područjima, obično u bukovim šumama: Sekular (blizu Andrijevice) i na stranama Lovćena (Rohlena (7)).

Fam. Rhamnaceae

Rhamnus cathartica L. Pasji trn, pasdrijen, pasjakovina. Plodovi i kora mladih grana (Fructus et Cortex Rhamni catharticae). Najviše nalazišta na području Pive i Durmitora.

Rhamnus frangula L. Krušina, žestika. Kora (Cortex Rhamni frangulae). Rohlena (7) navodi dva lokaliteta u području Vasojevića: Murino i okolina Andrijevice.

Rhamnus fallax Boiss. Žestika, ljigovina. Kora (Cortex Rhamni fallacis). U velikom broju je zastupljena na Lovćenu, Nje-gušima, u okolini Cetinja i na Čevskoj Lastvi.

Zizyphus jujuba Miller. Čičimak. Plodovi (Fructus Jujubae), Rohlena (7) ju navodi za donju Zetu i Primorje.

Fam. Crassulaceae

Sempervivum tectorum L. Čuvarkuća. Listovi (Folia Sempervi-vi majoris). Uzgaja se kao ukrasna biljka. U crnogorskoj flori su za-stupljene četiri vrste roda Sempervivum: 1. *S. glaucum* Ten., 2. *S. Schlehanii* Schott., 3. *S. Košanini* Praeg. i 3. *S. Heu-ffeli* Schott.

Sedum acre L. Jarić, zebrica. Upotrebljava se nadzemni zeljasti izdanak. Raste na suvim sunčanim mjestima, na pijesku, stijenama, na zidovima i drugdje. Najviše lokaliteta se navodi za područje Va-sojevića. Za šire područje Lovćena navodi se podvrsta *S. acre* ssp. *Rohlenae* Dom. U crnogorskoj flori je zastupljeno još 15 vrsta ovog roda.

Fam. Saxifragaceae

Parnassia palustris L. Zlatnikova bijela trava. Korijen, cvje-tovi i zeljasti izdanak (Radix, Herba et Flores Hepaticae albae seu Parnassiae). Raste na vlažnim i močvarnim livadama u planinskim područjima.

Fam. Rosaceae

Agrimonia eupatoria L. Petrovac, turica. Čitava biljka (Herba Agrimoniae). Raste na svijetlim i sušnim mjestima, u šumama i među šibljem: Primorje, područje Crmnice, okolina Spuža, kod Nikšića, u Pivi i dr.

Sanguisorba officinalis L. Krvara, jarčija trava. Nadzemni iz-danak (Herba Sanguisorbae). Obična je planinska biljka na vlažnim livadama planinskih područja: Sinjajevina, Ključ, područje Durmi-

tora, okolina Nikšića i dr. Sličnu upotrebu ima *S. Minor Scop.*, koja je takođe zastupljena u flori Crne Gore.

Crataegus oxyacantha L. Glog, crveni glog. Cvjetovi, plodovi i listovi (Flores, Fructus et Folia Crataegi). Sakupljaju se plodovi i od bijelog gloga *C. monogyna Jacq.* U Crnoj Gori je ova druga vrsta više rasprostranjena.

Potentilla anserina L. Steža, guščja trava. Izdanak (Herba Anserinae). Pančić (5) je navodi za okolinu Virpazara, a to je u stvari i jedini registrovani lokalitet.

Potentilla erecta (L.) Hampe. (= *P. Tormentilla Neck.*) Trava od srca. Rizom (Rhizoma Tormentillae). Široko je rasprostranjena i obično raste na livadama planinskih regiona: Veruša, Pašina voda (Durmitor), Pošćensko jezero, okolina Kolašina, Velestovo, Hum Orahovski, Katunska nahija i dr.

Prunus spinosa L. Trn, trnjina. Plodovi i cvjetovi (Fructus et Flores Pruni spinosae). Najčešće se sreće na sunčanim kamenjarima, u svijetlim šumama, na međama, brežuljcima itd.

Prunus cerasus L. Višnja. Svježi plodovi (Fructus Cerasi nigri) i plodove peteljke (Pedunculi Cerasorum). Plodove peteljke se sabiru i od trešnje *Prunus avium L.*

Prunus laurocerasus L. Lovorvišnja. Listovi (Folia Laurocerasi). U Crnoj Gori se gaji kao ukrasna biljka.

Prunus amygdalus Stokes. (= *Amygdalus communis L.*) Gorki badem. Sjemenke (Semen Amygdalis amari). Rasprostranjena je u Primorju.

Sorbus aucuparia L. Jarebika. Plodovi (Fructus Sorbi). U velikom broju naseljava visokobrdska i planinska područja.

Rubus idaeus L. Malina. Listovi i plodovi (Fructus Rubi idaei). Veoma je česta na šumskim čistinama u visokobrdskim i planinskim područjima. Uzgaja se.

Cydonia oblonga Mill. Dunja. Sjemenke (Semen Cydoniae). Uzgaja se kao voćka.

Fragaria vesca L. Jagoda. Plodovi (Fructus Fragariae) i biljka sa listovima (Herba Fragariae in foliis). Raste skoro svuda po šumama.

Rosa canina L. Divlja ruža. Plodovi i sjemenke (Fructus et Semina Cinosbati). Rohlena (7) za Crnu Goru navodi tri podvrste: 1. *ssp. lutetiana (Lem.) Hay.* za Konjuhe, okolinu Andrijevice, Njeguše, Lijevu Rijeku i dr.; 2. *ssp. spuria (Pug.) H. Br.* za područje Kuče i 3. *ssp. dumalis (Bechst.) Hay.* za Njeguše, okolinu Tigrada, Medun, Andrijevice i dr.

Mespilus germanica L. Mušmula. Koriste se plodovi. Uzgaja se.

Geum urbanum L. Zečja stopa. Korijen i rizom (Rhizoma Gei urbani). Veoma je česta na obodima šuma, ukraj puteva, pored ograde, zidova, na zapuštenim mjestima i dr.

Geum rivale L. Grebič. Korijen (Radix caryophyllatae aquatica). Raste na vlažnim mjestima u višim područjima Crne Gore.

podnožje Durmitora (Kovčice, Riblje jezero), Lukavica (Trebiješ), dolina Perućice i dr.

Filipendula ulmaria (L.) Maxim. Suručica. Cvjetovi (Flores Spiraeae Ulmariae). Raste uz obale i na vlažnim mjestima: okolina Kolašina, Zminičko jezero i Bukovica (Durmitor), u dolini Lima (Murina), Piva i dr.

Fam. Caesalpiniaceae

Ceratonia siliqua L. Rogač. Plodovi (Fructus Ceratoniae). Zastupljena je u Crnogorskom primorju.

Fam. Papilionaceae

Melilotus officinalis (L.) Medicus. Ždravljevina. Cvijetni izdanak i cvjetovi (Herba et Flores Meliloti). U Crnoj Gori se nalazi do 1 200 m: Bar, Njeguši, Cetinje, Danilovgrad, dolina Tare, Šavnik, Pivski manastir, Mratinje i dr. U crnogorskoj flori su zastupljene i imaju ljekovitu vrijednost još: *M. albus* Lam i *M. indicus* (L.) A. L.

Ononis spinosa L. Zečji trn. Korijen (Radix Ononidis). Najčešće se javlja na krečnoj podlozi na livadama, pokraj puteva, na njavama i dr.: Danilovgrad, Bezjovo (Kući), okolina Njeguša, podnožje Komova itd.

Anthyllis vulneraria L. Mačja djetelina, ranjenika. Nadzemni izdanak (Herba Anthyllis). U crnogorskoj flori je zastupljena sa šest podvrsta i javlja se na velikom broju lokaliteta.

Coronilla varia L. Ajčica. Nadzemni izdanak (Herba Coronillae variae). Raste na livadama, među grmljem i uz rubove šuma: okolina Danilovgrada, Zagarač, Njeguši, okolina Cetinja, Hum Orahovski, Manastir u Pivi, okolina Andrijevice i Kolašina, Gusinje i dr.

Genista tinctoria L. Žutilica. Izdanak (Herba Genistae tinctoriae). Rasprostranjena je u Primorju, zalazi duboko u unutrašnjost i penje se čak do 1 600 m: područje Bara i Ulcinja, Virpazar, Plavnica, okolina Titograda, Danilovgrad, Njeguši, Radovče, podnožje Komova i dr.

Phaseolus vulgaris L. Pasulj. Zrele mahune bez sjemena (Fructus Phaseoli sine semine). Rasprostranjena je u kulturi.

Trifolium pratense L. Crvena djetelina. Cvjetovi (Flores Trifolli). Poznata livadska i pašnjačka biljka, zabilježena je za veliki broj lokaliteta i u Crnoj Gori se javlja u velikom broju varijeteta i formi.

Vicia faba L. Bob. Sabiraju se stablo i cvjetovi. Uzgaja se.

Robinia pseudoacacia L. Bagrem. Cvjetovi (Flores Robiniae Pseudoacaciae). Uzgaja se a često se javlja i samoniklo.

Spartium junceum L. Žuka, brnistra. Cvjetovi (Flores Genistae), sjemenke i mladi listovi (Herba et Semen Genistae hispanicae vel junceae) i kora (Cortex Genistae). Veoma je česta u makiji i kamenjarima primorskog regiona.

Galega officinalis L. Ždravljevina. Čitava biljka (Herba Galegae). Raste na vlažnim livadama i pašnjacima, uz puteve i na obalama rijeka; područje Skadarskog jezera, okolina Danilovgrada, područje Bara i Ulcinja i dr.

Colutea arborescens L. Pucalica. Listovi (Folium Sennae Germanicae). Dosta je rasprostranjena u Primorju, a česta je i u submediteranu.

Fam. Thymelaeaceae

Daphne mezereum L. Hajdučka oputa. Kora (Cortex Mezerei). Česta je u sjenovitim šumama planinskog područja: Vojnik, Sinjajevina, Durmitor, Biogradska gora i dr.

Fam. Myrtaceae

Myrtus communis L. Mirta. Sakupljaju se listovi i plodovi. Naseljava makije u Primorju.

Eucalyptus globulus Labill. Eukalipt. Listovi (Folia Eucalypti). U Crnogorskom primorju se uzgaja u parkovima.

Fam. Punicaceae

Punica granatum L. Nar, šipak. Kora (Cortex Granati), kora ploda (Cortex Granati fructum) i cvjetovi (Flores Granati). Rasprostranjen je u mediteranu i u submediteranu.

Fam. Hydrochariaceae

Trapa natans L. Vodeni orah, kasoronja. Plodovi (Fructus Trapae natantis). Naseljava Skadarsko jezero.

Fam. Cornaceae

Cornus mas L. Drijen. Upotrebljavaju se plodovi i listovi. Rasprostranjen je u nižim i brdskim regionima.

Fam. Araliaceae

Hedera helix L. Bršljan. Vrhovi grančica sa lišćem (Herba Hederae helioidis). Raste kao lijan uza zidove ili druga drveća i dosta je čest.

Fam. Umbelliferae

Pimpinella saxifraga (L.) Huds. Bedrinac. Podzemno stablo sa korijenom (Radix Pimpinellae). Raste na sušnim i sunčanim mjestima: Ceklin, okolina Šavnika i Žabljaka, Sinjajevina i dr. U crnogorskoj flori je zastupljena *P. maior* (L.) Huds. koja se također upotrebljava u ljekovite svrhe.

Anethum graveolens L. Mirođija. Plodovi (Fructus Anethi), zeljasti dijelovi i cvjetovi (Herba et Flores Anethi). Nalazi se u kulturi a sreće se i samoniklo.

Carum carvi L. Kim. Plodovi (Fructus Carvi). Raste na livadama viših i planinskih regiona. Na Durmitoru je zabilježena i na visini od 2 300 m. Slična ovoj je i *C. Velenovskyi* Rohl. čiji je »locus classicus« Gornja Bukovica u podnožju Durmitora (oko 1 400 m).

Foeniculum vulgare Mill. Morač. Korijen, zeljasti dijelovi i plodovi (Radix, Herba et Fructus Foeniculi). Najčešći je u Primorju, a dosta je zastupljen i u submediteranu.

Petroselinum hortense Hoffm. Peršun. Korijen, plod i listovi (Radix, Fructus et Folia Petroselini). Uzgaja se a može se sresti i kao divlja.

Aegopodium podagraria L. Sedmolist. Zeljasti izdanak (Herba Podagrariae). Raste na osjenčenim i vlažnim mjestima, među šibljem, u livadama, na obalama potoka i rijeka; doline Morače, Zete, Lima, na padinama Durmitora u podnožju Lovćena i dr.

Aethusa cynapium L. Divlji peršun. Korijen i zeljasti dijelovi (Radix et Herba Cynapii). Rasprostranjena je na obrađenim površinama, pokraj ograda, pored potoka, među šibljem. U literaturi se navodi za područje Kolašna i Andrijevice.

Angelica silvestris L. Anđelski korijen. Korijen (Radix Angelicae silvestris). Najčešća je u vlažnim šumama u području Durmitora (pored Barnog i Pošćenskog jezera). Pančić (5) navodi je za gornji dio rijeke Morače.

Conium maculatum L. Kukuta. Zeljasti dijelovi i zeleni plodovi (Herba et Fructus Conii). Česta je u blizini naselja i na zapuštenim mjestima.

Eryngium campestre L. Kotrljan. Korijen (Radix Eryngii ili Acus Veneris) i zeljasti izdanak (Herba Eryngii). Raste na sušnim mjestima, na suvim poljanama, i to najčešće na pješćanoj podlozi: okolina Titograda, Njeguši, Bioče, okolina Andrijevice i dr. U brdskim regionima može se sresti do 1 000 m.

Heracleum Sphondylium L. Mečja šapa. Korijen i listovi (Herba et Radix Sphondyli). U vezi sa raspostranjenjem ove vrste Rohlena (7) navodi: »in pascuis alpinis montis Hum Orahovski (gdje ju je našao Szyszyłowicz). An nead speciem sequentem pertient?«.

Oenanthe aquatica (L.) Lam. Trbulja. Plodovi (Fructus Phellandri). Raste u vodi, može se naći na vlažnim i dobro osjenčenim mjestima. Najviše je ima u području Skadarskog jezera i u Bjelopavlićima (dolina Zete).

Pastinaca sativa L. Paštrnjak. Korijen i sjemenke (Radix et Semina Pastinacae sativae). U Crnoj Gori je zastupljena sa dvije podvrste: 1. ssp. *eusativa* Briqu. koja se navodi za okolinu Bara, Bijelu, Šavnik i okolinu Kolašina i 2. ssp. *urens* (Roqu) Rouy. et Cam. za Visitor, okolinu Andrijevice, Mratinje, iznad Manastira Morače, Šavnik i Bijelu.

Coriandrum sativum L. Korijander. Plodovi (Fructus Coriandri). U Crnoj Gori je uzgajana u ogledima (Radović, 6).

Sanicula europaea L. Milogled. Čitava biljka (Herba Saniculae). Česta je u listopadnim, naročito bukovim šumama; raste na humusnom zemljištu i penje se do 1700 m.

Anthriscus cerefolium (L.) Hoff. Krasuljica. Droga: Herba Cerefolii germanica s. Chaerophylli. Ima je u području Titograda, zatim Cetinja, u Dobrskom selu, kod Virpazara i dr.

Sium latifolium L. Vodena drezga. Korijen i izdanak (Radix et Herba Sii palustris s. Pastinacae). Rasprostranjena je u području Skadarskog jezera.

Fam. Plumbaginaceae

Plumbago europaea L. Vranjenika. Korijen (Radix Dentariae). Navodi se za šire područje Lovćena, Crmnicu, Ostrog i dr.

Fam. Ericaceae

Arctostaphylos uva-ursi (L.) Spr. Medvede uvo. Listovi (Folia Uvae ursi). Raste kao plegli grm na skoro svim planinama Crne Gore.

Vaccinium myrtillus L. Borovnica. Listovi i plodovi (Folia et Fructus Myrtilli). Česta je u visokim brdskim i planinskim regionima. U literaturi se ne navodi za područje Lovćena i Rumije.

Vaccinium vitis-idaea L. Brusnica. Listovi (Folia Vitis idaeae). Najviše je ima na području Durmitora (Barno jezero, Savin kuk, Meded).

Arbutus unedo L. Maginja, planinka. Koristi se plod a upotrebljavaju se još kora i cvjetovi. Najviše je ima u primorskim mackijama.

Fam. Primulaceae

Primula veris Hud. (= *P. officinalis* Hill.), Jagorčevina. Rizom sa korijenom i cvjetovi (Radix et Flores Primulae). Raste na sunčanim livadama i u svijetlim šiprazima na širem području Crne Gore.

Cyclamen europeum L. Ciklama. Krtole sa korijenom (Radix Cyclamines arthanitae). Navodi se za šibljake u području Njeguša. U crnogorskoj flori su zastupljene još dvije vrste ciklama: 1. *C. repandum* S. S. i *C. neapolitanus* Ten.

Anagallis arvensis L. Vidova trava. Zeljasti dijelovi (Herba Anagallidis). Raste na obrađenim površinama, pored puteva, u ruševinama i dr. nižih i brdskih regiona: Primorje, okolina Cetinja, Njeguši, okolina Titograda, Andrijeвица i dr.

Lysimachia nummularia L. Trava od metilja. Zeljasti dijelovi (Herba Nummulariae). Raste na vlažnim travnjacima, na obalama, uvalama i dr. Česta je za područja oko Skadarskog jezera, u Bjelopavličima, zatim u Primorju i u nekim područjima sjeverne Crne Gore.

Fam. Convolvulaceae

Convolvulus arvensis L. Poponac. Korijen i zeljasti dijelovi (Radix et Herba Convolvuli). Veoma je čest na obrađenim površinama, uz nasipe pored puteva i drugdje.

Calystegia sepium (L.) R. Br. Ladolež. Sabira se čitava biljka. Najviše je ima u Primorju, području Skadarskog jezera, Bjelopavličima, a sreće se i sjevernije.

Fam. Boraginaceae

Pulmonaria officinalis L. Plućnjak. Nadzemni izdanak (Herba Pulmonariae maculosae). Raste po šumama i na krčevinama, na obalama potoka i dr. Navodi se za doline rijeka Tare, Morače i Pive, zatim za planinu Sjekiricu, Kosu iznad Bara i dr.

Symphytum officinale L. Gavez. Korijen (Radix Symphyti vel Consolidae majoris). Najčešća je na livadama, zatim u jarcima, uz puteve i dr.

Cynoglossum officinale L. Mišinač. Korijen (Radix Cynoglossi). Raste na sunčanim stjenovitim i pješčanim mjestima, na njičvama, uz ograde, na rubovima puteva i dr.: Lukavica, dolina Perućice (Komovi), Andrijeвица, Njeguši, Katunska nahija, okolina Danilovgrada, dolina Pive i dr.

Lithospermum officinale L. Vrapčje sjeme, biserka. Plodići (Semina Milii solis). Nalazi se u čestinama i šumama nižih i brdskih regiona, rjeđe zalazi i u niža planinska područja. Lokaliteti: Bar, Sutorman, područje Skadarskog jezera, okolina Titograda, Njeguši, Čevo, Savnik, Piva, Andrijeвица i dr.

Alkanna tinctoria (L.) Tsch. Alkana. Korijen (Radix Alkan-nae). Navodi se za Crnogorsko primorje i okolinu Titograda.

Fam. Solanaceae

Solanum dulcamara L. Razvodnik, paskvica. Mlada stabla i grane (Stipites vel caules Dulcamarae). Česta je na području Skadarskog jezera, u Bjelopavličima i kod Ulcinja.

Atropa Belladonna L. Velebilje. Listovi, korijen i sjeme (Folia, Radix et Semen Belladonnae). Vezana je za listopadne šume visokih brdskih i planinskih područja. Lokaliteti: dolina Tare, okolina An-

drijevice, na stranama Lovčena, dolina Perućice (područje Komova), Javorje i dr.

Capsicum annum L. Paprika. Plodovi (Fructus Capsici). Poznata je gajena vrsta.

Datura stramonium L. Tatula, kužnjak. Listovi i sjemenke (Folia et Semen Stramonii). Najčešća je na ruševinama, uz puteve i na obodima njiva. Rasprostranjena je na velikom broju lokaliteta.

Hyoscyamus niger L. Bunika. Listovi i sjemenke (Folie et Semina Hyoscyami). Veoma je česta u dvorištima, na njivama, ruševinama, grobljima, pokraj puteva i dr.

Nicotiana tabacum L. Duvan. Listovi (Folia Nicotianae). Uzgaja se.

Physalis alkekengi L. Ljoskavac. Bobice (Fructus Alkekengi). Česta je korovska biljka.

Fam. Scrophulariaceae

Verbascum phlomoides L. Divizma. Cvjetovi i listovi (Flores et Folia Verbasci). Raste na kamenitim, pjeskovitim i sunčanim mjestima. Navodi se za veliki broj lokaliteta: Veruša, dolina Tušine, okolina Nikšića i Cetinja, Konjuhe, Medun, Vjeternik, Drušići, Han Garančića Lijeva Rijeka i dr. U crnogorskoj flori je zastupljen *V. thapsiforme* Schrad, koja se takođe skuplja u ljekovite svrhe.

Euphrasia officinalis L. Vidac. Sakuplja se nadzemni izdanak. Za floru Crne Gore Rohlena (7) navodi je kao *E. Rostkoviana* Hayne ssp. *Rostkoviana* Wettst. za sljedeće lokalitete: Danilovgrad, Nikšićka Zupa, planina Ivica, podnožje Durmitora, pašnjaci ispod Komova, Pošćensko jezero, Mratinje, Maglić, Balj, Jerinja glava i dr.

Linaria vulgaris Mill. Lanilist. Nadzemni dijelovi (Herba Linariae). Raste na pješčanoj i šljunkovitoj podlozi brdskih i planinskih regiona: Ceklin, Njeguši, Kući, Katunska nahija, Šavnik, Borkovići, Pivski Manastir, dolina Tare i dr.

Scrophularia nodosa L. Trava od šapa. Upotrebljavaju se svi dijelovi. Raste u šumama i na šumskim krčevinama, među grmljem i u živicama. Rasprostranjena je naširem području Crne Gore.

Veronica officinalis L. Čestoslavica, ranilist. Nadzemni zeljasti izdanak (Herba Veroniceae). Rasprostranjena je po šumama i na vrištinama brdskih i planinskih područja na čitavoj teritoriji Crne Gore.

Gratiola officinalis L. Vodeni dubačac. Nadzemni izdanak (Herba Gratiolae). Raste u jarcima, močvarama i uopšte na vlažnim mjestima. Najviše je ima na području Skadarskog jezera i u Bjelopavličkoj ravnici.

Fam. Verbenaceae

Verbena officinalis L. Divlja vrbena. Listovi sa cvjetovima (Herba Verbenae). Raste uz puteve, na međama, livadama, pašnjacima itd. Rasprostranjena je u nižim i brdskim regionima a rjeđe zalazi u subalpska područja.

Fam. Labiatae

Rosmarinus officinalis L. Ruzmarin. Listovi (Folia Rosmarini). Raste u Primorju a može da uspijeva i u submediteranskom području (Crmnica, Titograd i dr.).

Salvia officinalis L. Zalfija, kadulja, pelim. Listovi (Folia Salviae). Raste na krečnjačkoj podlozi i široko je rasprostranjena u mediteranskom i submediteranskom području i u toplijim brdskim regionima. U sjevernom području Crne Gore sreće se u kanjonima Komarnice i Pive.

Satureia montana L. i *S. subspicata* Vis. Veoma su rasprostranjene biljke u sjevernim područjima Crne Gore. Imaju istu primjenu kao i oficijelna vrsta *S. hortensis* L (čubar) koja nije navedena za floru Crne Gore a vjerovatno je ima u Primorju.

Teucrium chamaedrys L. Dubac, podubica. Stabljika sa cvijetom (Herba Chamaedrys). Sreće se u čestarima i na krševitim staništima sve do subalpskih regiona: Bar, Sutorman, Virpazar, Njeguši, na stranama Lovćena, okolina Cetinja, Kuči, Pivski Manastir, Andrijevića i dr. U ljekovite svrhe se još upotrebljavaju *T. polium* L., *T. scordium* L. i *T. montanum* L., sve tri su zastupljene u flori Crne Gore.

Hysopus officinalis L. Miloduh. Cvijetni izdanci (Herba Hysopi). Raste na krečnoj podlozi suvih i toplih staništa. U crnogorskoj flori je zastupljena kao *ssp. pilifer* (Gris.) Murb. na sljedećim lokalitetima: Kokoti (Lješanska nahija), Bjelice, Njeguši, Jasenovo polje (ispod Vojnika), Drobunjaci (Tušina, Bijela), Piva (Goransko, Borkovići) i dr.

Lamium L. Mrtva kopriva. Za crnogorsku floru se ne navodi ljekovita vrsta *L. album* L. ali su zastupljene neke druge vrste koje imaju sličnu upotrebu: *L. purpureum* L., *L. maculatum* L. i *L. orvala* L.

Marrubium vulgare L. Bijela očajnica. Zeljasti izdanak (Herba Marrubii). Raste na sušnim mjestima i pustarama: Tuđemile (iznad Bara), ostrvo Vranjina, Rijeka Crnojevića, okolina Titograda, Drušići, Njeguši, Bioče i dr.

Marrubium incanum Desr. (= *M. candidissimum* Austr.). Očajnica. Vršni dijelovi sa listovima i cvjetovima (Herba Marrubii albi). Česta je na krečnoj podlozi i stjenovitim staništima i raste na velikom broju lokaliteta: na padinama primorskih planina, u okolinama Titograda i Nikšića, okolina Šavnika (ispod planine Ivice) i dr.

Calamintha officinalis Mch. Gorska metvica. Vrhovi grančica u cvijetu (Herba Calaminthae). Raste na stjenovitoj podlozi u žbunju i šumarima i može se naći u visinskom pojasu od Primorja do subalpskih regiona: Bar, Njeguši, Cetinje, Pivski Manastir, u podnožju Durmitora i dr.

Melissa officinalis L. Matičnjak, pčelinja metvica. Listovi (Folia Melissa). Porijeklom je sa Orijenta. Raste u čestarima i šibljacima

ma u mediteranskom i submediteranskom području i u toplijim brdskim regionima.

Mentha pulegium L. Metvica. Nadzemni dio biljke (Herba Pulegii). Vezana je za plavna područja oko Skadanskog jezera i u Bjelopavličkoj ravnici.

Mentha piperita (L.) Huds. Pitoma nana. Listovi (Folia Menthae piperitae). Uzgajana je u ogledima (Radović, 6).

Origanum vulgare L. Vranilova trava. Cvijetni izdanak (Herba Origani). U crnogorskoj flori je zastupljena sa dvije rodvrste: 1. ssp. *euvulgare* Hay. i 2. ssp. *viride* (Boiss.) Hay. Rasprostranjena je na velikom broju lokaliteta.

Lavandula officinalis Chair et Vill. (= *L. spica* L.) Lavandula. Cvjetovi (Flores Lavandulae). Uzgaja se na sunčanim i toplim mjestima u Primorju, a sreće se i kao podivljala.

Glechoma hederaceum L. Dobričica. Nadzemni izdanak (Herba Hederae terrestis). Česta je na obrađenim površinama i na livadama u brdskim regionima: Katunska nahija, okolina Cetinja, Njeguši i dr.

Leonurus cardiaca L. Srdačica. Čitava biljka (Herba Leonuri cardiaca). Raste u čestarima i pored ograda u nižim i brdskim područjima: Danilovgrad, okolina Cetinja, Njeguši, Zagarač, Radovče, Savnik, okolina Ivangrada i Andrijevice i dr.

Ballota nigra L. Crna kopriva. Zeljasti dio biljke (Herba Ballotae). Za floru Crne Gore navode se dvije podvrste: 1. ssp. *foetida* (Lam.) Hay. za podnožje Lovćena, Njeguše, okolinu Andrijevice i kod Pivskog Manastira; 2. ssp. *ruderalis* (Sw.) Briq navodi se za Katunsku nahiju.

Stachys officinalis (L.) Trevis. (= *Betonica officinalis* L.) Ranolist, ranjenik, bukvice. Čitava biljka (Herba Betonicae). U crnogorskoj flori je zastupljena sa tri samostalne podvrste: 1. ssp. *eofficinalis* Hay.; 2. ssp. *velebitica* (A. Kern.) Hay. i 3. ssp. *serotina* (Host) Hay. Najčešće se javljaju na brdskim i planinskim livadama, pašnjacima i u svijetlim šumama.

U crnogorskoj flori je zastupljeno još nekoliko ljekovitih vrsta iz ove familije, a među njima: *Nepeta cataria* L. (mačja metvica), *Prunella vulgaris* L. (crnjevac), *Melittis melisophyllum* L. (pčelinjak) i dr.

Fam. Plantaginaceae

Plantago psyllium L. Buačak. Sjeme (Herba psyllii). Zastupljena je u Primorju (Ulcinj).

Plantago lanceolata L. Bokvica. Listovi (Folia Plantaginis lanceolatae). Veoma je česta na livadama, travnjacima, na međama, u kraj puteva i dr.

Plantago major L. Velika bokvica. Listovi (Folia Plantaginis majoris). Najčešća je u dvorištima, pokraj puteva, u jarcima i dr.

Plantago media L. Srednja bokvica. Listovi (Folia Plantaginīs mediae). Najčešća je na travnim područjima u višim mjestima.

U crnogorskoj flori je zastupljeno još oko desetak vrsta bokvica.

Fam. Gentianaceae

Centaurium umbellatum Gilb. (= *Erythraea centaurium* Pers.). Kičica, gorčica, crveni kantarion. Čitava biljka bez korijena (Herba Centaurii minoris). Raste u svijetlim šumama, suvim i toplim travnjacima, pokraj puteva, na obalama, nživama i dr.

Menyanthes trifoliata L. Grčica, gorki trojlist. Listovi (Folia Trifolii fibrini ili Folia Menyanthidis). Vodena je biljka planinskih regona: Riblje i Crno jezero (Durmitor), Pošćensko jezero (iznad Šavnika) i dr.

Gentiana lutea L. spp. *symphyandra* S. Murbek. Lincura. Korijen (Radix Gentianae). Raste na livadama i pašnjacima visokoplaninskih regiona: Komovi, Bjelasica, Sinjajevina, Trebiješ, Korita Rovačka, područje Durmitora, Orijen i dr.

Gentiana asclepiadea L. Svečica. Korijen (Radix Asclepiadeae). Raste u sjenovitim i vlažnim planinskim šumama. Ne navodi se za Lovćen i Rumiju.

Gentiana punctata L. i *G. cruciata* L. zastupljene su i flori Crne Gore, imaju ljekovita svojstva i upotrebljavaju se kao zamjena oficijelnoj vrsti.

Fam. Apocynaceae

Nerium oleander L. Oleander. Listovi (Folia Nerii). Raste u mediteranu kao gajena vrsta. Interesatno je da kod Risna raste samoniklo, što je jedinstveni primjer na našem Primorju.

Vinca major L. Zimzelen. Upotrebljavaju se listovi. Sreće se u Primorju (Ulcinj).

Fam. Asclepiadaceae

Cynanchum vincetoxicum Pers. (= *Vincetoxicum officinale* Moen.). Divlja paprika. Rizom (Rhizoma Vincetoxici). Raste u velikom broju primjeraka na sunčanim i suvim staništima: Lovćen, Orjen, Rumija, Njeguši, Savin kuk (Durmitor), Pivska planina i dr. Varijetet *Daniloi* Hay. navodi se za područje Danilovgrada.

Periploca graeca L. Brkva. Kora (Cortex Periplocae graecae). U velikom broju je zastupljena u priobalnom pojasu Skadarskog jezera.

Fam. Oleaceae

Fraxinus excelsior L. Bijeli jasen. Kora i listovi (Cortex et Folia Fraxini). U Crnoj Gori je dosta rasprostranjen i Crni jasen *Fraxinus ornus* L., a u obalnom području Skadarskog jezera lučki jasen *F. oxycarpa* Willd.

Olea europaea L. Maslina. Kao ljekovito sredstvo smatra se ulje od masline (*Oleum Olivarum*). U velikom broju je zastupljena u Primorju, a sreće se i u submediteranu.

Ligustrum vulgare L. Kalina. Upotrebljavaju se listovi. Raste kao šib u nižim područjima: Danilovgrad, Rijeka Crnojevića, okolina Bara, Ulcinj, područje Skadarskog jezera, Piva, okolina Andrijevica i dr.

Fam. Rubiaceae

Asperula odorata L. Lazarkinja. Nadzemni dijelovi prije cvjetanja (*Herba Asperulae odoratae*). Sreće se u bukovim šumama na cijeloj teritoriji Crne Gore.

Rubia tinctorium L. Broć. Korijen (*Radix Rubiae*). Najčešće raste uz živice i ograde nižih i brdskih regiona: okolina Titograda, Danilovgrad, Njeguši, okolina Nikšića, u dolini Lima i dr.

Galium verum L. Ivanjsko cvijeće. Iskorišćava se čitava biljka. Najčešća je na livadama i pašnjacima. Penje se do subalpskih regiona.

Galium aparine L. Broćika. Čitava biljka (*Herba Galii aparinis*). Naseljava živice, ograde, zapuštene njive i dr. Rasprostranjena je na čitavoj teritoriji Crne Gore.

Fam. Caprifoliaceae

Sambucus nigra L. Zova. Plodovi, cvjetovi, kora i listovi (*Fructus, Flores, Cortex et Folia Sambuci*). Česta je kao drvo ili šib. Ne zalazi samo u visokoplaninska područja. U ljekovite svrhe se još upotrebljava *S. ebulus* L. (abtovina) i to njeni plodovi (*Fructus Ebuli*). U visokoplaninskim područjima raste *S. racemosa* L. (divlja bazga).

Viburnum opulus L. Šibikovina, kalinovina, Kora (*Cortex Viburni Opuli*). Raste na vlažnim mjestima: u dolini Zete u Pivi i dr.

Fam. Valerianaceae

Valeriana officinalis L. Odoljen. Rizom (*Rhizoma Valerianae* ili kao *Radix Valerianae*). Obično raste na vlažnim livadama i navodi se za šire područje Crne Gore: okolina Danilovgrada, šire područje Durmitora, okolina Andrijevica, na Bjelasici, u dolinama Tare i Pive i dr.

Fam. Dipsacaceae

Knautia arvensis (L.) Coult. Udovica. Listovi (*Herba Scabiosae*). Česta je na sušnim i sunčanim livadama, ukraj puteva i na međama. U Crnoj Gori se navodi za brdske regione: Cetinjsko polje, Hum Orahovski i u Kučima.

Succisa pratensis Moench. (= *Scabiosa succisa* L.). Piskavac. Korijen. (*Radix Morsus Diaboli*), a rjeđe nadzemni zeljasti iz-

danak (Herba Succisae). Obično raste na vlažnim planinskim livadama: u područjima oko Durmitora, u dolini Tare, iznad Lipova, okolina Andrijevice i dr.

Fam. Cucurbitaceae

Bryonia alba L. Bljuštac. *B. dioica* Jacq Divlja tikva. Korijen od obje vrste (Radix Bryoniae). Najčešće rastu u grmovima i uz ograde.

Cucurbita pepo L. Tikva. Sjemenke (Semen Cucurbitae). Gaje se mnogobrojne sorte u vrtovima.

Iz ove familije u ljekovite svrhe se koriste: *Citrullus colocynthis* Schrad (gorka tikvica), *C. vulgaris* Schrad. (lubenica); *Cucumis melo* L. (dinja), *C. sativus* L. (krastavac), i dr.

Fam. Compositae

Tanacetum vulgare L. Vrtić. Biljka sa cvjetnom glavicom (Herba Tanacetii). Česta je na vlažnim mjestima, pored obala, u vrbacima i dr. Navodi se za okolinu Skadarskog jezera (Boljevići, Virpazar), za obalno područje Morače i Tare i za vrh Ierinje glave iznad Andrijevice (oko 1400 m).

Taraxacum officinale Weber. Maslačak. Korijen (Radix Taraxaci). U Crnoj Gori je zastupljen sa tri podvrste: 1. ssp. *palustre* (Lyons) Becherer, na vlažnim livadama nižih i brdskih regiona; 2. ssp. *officinale* (Gaud) Becherer vezan za obradive površine i 3. ssp. *erectus* (Schrk.) Schinz et Kell. na alpskim pašnjacima.

Tussilago farfara L. Podbjel. Listovi i cvjetovi (Folia et Flores Farfarae). Raste na vlažnim staništima na čitavoj teritoriji Crne Gore; penje se do 1900 m nadmorske visine.

Achillea millefolium L. Hajdučka trava. Gornji dio biljke sa cvjetovima (Herba Millefolii). Raste na livadama, ukraj puteva, pored nasipa, na međama i dr. Rasprostranjena je na velikom broju lokaliteta: okolina Cetinja, Grahovo, Njeguši, Velestovo, Čevo, Andrijeva itd. Penje se čak i u subalpske regione Komova i Durmitora. U crnogorskoj flori je zastupljena sa dvije podvrste: 1. ssp. *eumillefolium* Hay. i 2. ssp. *collina* (Becker) Weiss.

Arctium lappa L. Čičak. Korijen (Radix Bardanae). Raste na obodima puteva, na zidinama, međama, nasipima, neiskorišćenim pašnjacima i dr. Sreće se čak i u subalpskim regionima Lovćena i Komova. U Crnoj Gori su zastupljene još dvije ljekovite vrste iz ovog roda: *A. nemorosum* Ley. et Court. i *A. minus* (Hill) Bernh.

Artemisia absinthium L. Pelen. Listovi i cvjetni izdanak (Herba Absinthii). U Crnoj Gori je široko rasprostranjena; može se naći i u visokoplaninskim regionima.

Artemisia vulgaris L. Komonika. Listovi, cvjetovi i korijen (Herba et Radix Artemisiae vulgaris). Raste u blizini naselja, na

obrađenim površinama, u ruševinama, uz ograde i dr. Rasprostranjena je na čitavoj teritoriji Crne Gore.

Calendula officinalis L. Neven. Cvjetne glavice (Flores Calendulae). Gaji se kao ukrasna biljka a često i podivlja.

Centaurea cyanus L. Različak. Cvjetovi (Flores Cyani). Obično raste u usjevima.

Chrysanthemum cinerariifolium Vis. Dalmatinski buhač. Cvjetovi (Flores Pyrethri). Raste kao samonikla biljka samo u Dalmaciji i u primorskim dijelovima Hercegovine i Crne Gore (Kušan, 4). U Crnoj Gori je gajen u ogledima (Radović, 6).

Cichorium intybus L. Vodopija. Korijen (Radix Cichorii). Sreće se na različitim mjestima: ukraj puteva, na ledinama, na napuštenim mjestima, travnjacima, njivama i dr.

Inula helenium L. Oman. Podzemni dijelovi (Rhizoma Heleni). Kao samonikla navodi se za područje Danilovgrada, Crmnicu (Virpazar, Godinje), kod Kolašina, u Pivi i dr.

Matricaria chamomilla L. Kamilica. Cvjetne glavice (Flores Chamomillae vulgaris). Raste na njivama, u žitu, na pustim mjestima, u dvorištima, na razvalinama itd. Navodi se za područja oko Andrijevice, Kolašina, Titograda, Bara, Ulcinja i dr.

Antennaria dioica (L.) Gaertn. Srcopuc. Cvjetovi (Flores Gnaphalii). Raste na livadama i pašnjacima planinskih područja sjeverne Crne Gore. Navodi se za Orjen ali i ne za Lovćen i Rumiju.

Bellis perennis L. Bijela rada, krasuljak, Cijela biljka (Herba et Flores Bellidis minoris). Veoma je česta na livadama i pašnjacima.

Carlina acaulis L. Kraljevac, vilino sito. Korijen (Radix Carlinae). Najčešće raste na livadama i pašnjacima brdskih i planinskih regiona: okolina Šavnika, područje Durmitora, Piva, Sinjajevina, Orjen i dr.

Eupatorium cannabinum L. Konopljuša, resnik. Cijela biljka sa korijenom (Radix et Herba Cannabis aquatica sive Eupatoriae). Raste u raznim šumama, šumarcima, sjenovitim mjestima, pored obala, potoka, rijeka i dr. Sreće se na čitavoj teritoriji Crne Gore.

Helianthus annuus L. Suncokret. Obodni cvjetovi i sjemenke (Flores et Semen Helianthi annui). Gaji se.

Hieracium pilosella L. Zečja loboda. Cvjetovi, listovi i korijen (Herba et Flores Pilosellae). U Crnoj Gori je vezana za brdska i planinska područja. Prema navodima Rohlene (7) na području Crne planine (Veruša) našao ju je Pantocsek a u podnožju Durmitora Pančić.

Petasites hybridus (L.) G. M. Sch. Repušina. Listovi i korijen (Folia et Radix Petasitidis). U Crnoj Gori se nalazi na barovitim terenima i na obalama potoka i rijeka u sjevernim planinskim područjima: u podnožju Crne planine (Veruša), na obalama Tušine iznad Šavnika, Kurlaj u podnožju Komova i dr. Varijetet *adriaticus* Rohl. navodi se za Bar i Vučji potok ispod Vermoš-planine prema granici Albanije.

Senecio vulgaris L. Dragušac, žablja trava. Cvijetni izdanak (Herba Senecionis). Rasprostranjena je kao korovska biljka na čitavoj teritoriji Crne Gore.

Solidago virga aurea L. Zlatica. Sakuplja se čitava biljka (Radix et Herba Virgae aureae). U Crnoj Gori se javlja sa dvije podvrste: 1. ssp. *euvirga aurea* Hay. i 2. ssp. *alpestris* (W. K.) Gaud. Obje podvrste su vezane za brdska i planinska područja.

Helichrysum italicum (Roth.) Guss. Smilje. Cvijetne glavice (Flores Helichrysi). Raste u Primorju.

Pulicaria dysenterica (L.) Gaertn. Droga: Herba Suedensis s. Conyzae majoris. Navodi se za Bar, nekoliko lokaliteta u okolini Skadarskog jezera, zatim u okolini Cetinja, području Andrijevice, u Pivi i dr.

Pulicaria vulgaris Gaertn. Businjak. Droga: Herba Pulicariae s. Conyzae minoris. Navodi se za Orahovo u Kučima i za više lokaliteta u okolini Skadarskog jezera (Plavnica, Rijeka Crnojevića, Virpazar).

Klasa MONOCOTYLEDONES, jednokotile

Fam. Liliaceae

Veratrum album L. Čemerika. Rizomi (Rhizoma Veratri albi). Veoma je česta na livadama i pašnjacima planinskih regiona.

Allium L. Luk. U medicinske i druge svrhe upotrebljava se više vrsta ovog roda: *Allium cepa* L. (Crni luk), *A. sativum* L. (bijeli luk) *A. porrum* L. (praziluk), *A. ursinum* L. (medveđi luk), *A. schoenoprasum* L. (ptičji luk).

Asparagus officinalis L. Špargla. Rizom ili korijen (Rhizoma ili Radix Asparagi). Za floru Crne Gore Rohlena (7) navodi je kao kultivisanu biljku.

Convallaria majalis L. Đurđevak. Cijela biljka sa korijenom (Herba Convallariae cum radice) ili samo rizom (Rhizoma Convallariae), a mogu i sami cvjetovi (Flores Convallariae). U Crnoj Gori se navodi za svijetle šume i šibljake brdskih i planinskih područja: Sinjajevina, okolina Šavnika, Lovćen, ispod Komova, područje Durmitora i dr.

Paris quadrifolia L. Petrov krst. Otrovnja je. U velikom broju raste u šumama visokobrdskih i planinskih regiona.

Polygonatum officinale All. Solomonov pečat. Rizom (Rhizoma Polygonati). Raste u svijetlim šumama brdskih i planinskih regiona: u podnožju Crne planine, u šumama na Lovćenu, Pivski manastir i dr. Za područje Lovćena i Vojnika navodi se podvrsta *Velenovskyi* Rohl.

Colchicum autumnale L. Mrazovac. Za Crnu Goru se navodi za livade i pašnjake planinskih područja Durmitora, Lukavice, Lovćena i dr.

Fam. Iridaceae

Iris germanica L. Perunika. Rizom (Rhizoma iridis). Gaji se kao ukrasna biljka, a može i da podivlja. U crnogorskoj flori je zastupljeno 7 vrsta roda *Iris*.

Fam. Dioscoreaceae

Tamus communis L. Bljušt. Korijen (Radix Tami communis). Raste kao povijuša u šibljacima nižih i brdskih područja: Primorje, okolina Titograda, Bjelopavlići, Piperi, Njeguši, okolina Nikšića, dolina Lima i dr.

Fam. Gramineae

Zea mays L. Kukuruz. Žigovi ženskih cvjetova (Stigmata Maydis). Uzgaja se.

Agropyrum repens (L.) Beauv. Rizom (Rhizoma Graminis). Raste često u žibljacima, ukraj puteva, na njivama, u vrtovima, na pustim mjestima i dr. Jedna je od najčešćih korova.

Cynodon dactylon L. Zubača. Rizom (Rhizoma Graminis major). Navodi se za Primorje i u okolinama Titograda i Cetinja.

Avena sativa L. Ovas. Plodovi (Semen Avenae). Uzgaja se.

Hordeum vulgare L. Ječam. Upotrebljava se za medicinske i druge industrijske svrhe. Uzgaja se kao kultura.

Iz familije trava u ljekovite svrhe upotrebljavaju se neke vrste roda *Lolium* L. (*L. temulentum* L., *L. perenne* L.); zatim vrste roda *Triticum* L., vrsta *Secale cereale* L. i dr.

Fam. Orchidaceae

Orchis morio L. Kačun. Krtole (Tuber Salep). U crnogorskoj flori su zastupljene dvije podvrste: 1. ssp. *eumorio* Hay. i 2. ssp. *picta* (Lois.) A. Gr. Kačun živi na livadama i pašnjacima od nižih do planinskih regiona. U Crnoj Gori su zastupljene još neke vrste ovog roda koje imaju istu upotrebu kao i oficijelna vrsta: *O. mascula* L., *O. militaris* L. i dr.

Fam. Araceae

Arum maculatum L. Kozlac. Krtole (Tuber Aronis). Često se sreće u šipražju, na livadama, u šumarcima i dr. U Crnoj Gori žive još tri vrste: *A. Petteri* Schott., *A. orientale* M. B. i *A. italicum* Mill.

ZAKLJUČCI

1. U crnogorskoj flori je zastupljen veliki broj ljekovitih biljnih vrsta. To je značajno bogatstvo i njegovom iskorišćavanju i zaštiti treba pokloniti odgovarajuću pažnju.

2. Treba preispitati sadašnje stanje i organizaciju sakupljanja ljekovitog bilja u Crnoj Gori. Proučiti mogućnost za davanje inicijative da se poslovi sakupljanja i otkupa ljekovitog bilja povjere isključivo specijalizovanom preduzeću, u ovom slučaju »Eksportbilju«. Ali to ne treba da bude u smislu centralizacije službe, time što bi se uskratilo pravo zemljoradničkim zadrugama da se bave poslovima sakupljanja, nego da to bude jedan oblik integracije. Zemljoradničke zadruge i dalje bi se bavile gajenjem ljekovitog bilja i njegovom eksploatacijom u slobodnoj prirodi, ali to bi se vršilo u sklopu generalnog plana, čiji bi glavni nosilac bilo to specijalizovano preduzeće. Treba uključiti u evidenciju i otkupljivače iz drugih republika, time što bi poslove otkupljivanja mogli obavljati samo posredstvom, a ne divlje, kao što se obično do sada radilo. Slično treba uraditi i sa individualnim sakupljačima. Sakupljanje i otkup ne treba da budu ničija tajna, treba postići potpunu evidenciju jer se iz nje najbolje uočavaju problemi.

3. U Crnoj Gori treba dobro organizovati stručnu službu koja bi vršila sva potrebna izučavanja u vezi sa ljekovitim biljem. Eksploatacija treba da se zasniva na naučnim metodama. Za svaku ljekovitu vrstu treba znati njene fenološke pojave, ekološka i biološka svojstva kao i njeno rasprostranjenje. Ova služba bi se bavila i problematikom plantažiranja ljekovitog bilja.

4. Ljekovito bilje neophodno je i kartrirati na čitavoj teritoriji Crne Gore.

5. Treba izraditi uputstva za sakupljanje ljekovitog bilja. U uputstvima treba da su precizirani tereni na kojima je dozvoljeno sakupljati dotičnu vrstu, koji se dio biljke sabira kao droga i u koje godišnje doba, kao i druge podatke o rasprostranjenosti vrsta. U uputstvima treba da stoji kako treba postupati sa otrovnim biljkama i kako se sprema i suši sakupljni materijal.

6. Svim skupljačima i onima koji trguju ljekovitim biljem treba da je dobro poznat spisak svih ljekovitih vrsta koje su rijetke i ugrožene i onih čije je dalje sabiranje zabranjeno zakonom. Za sada je pod zaštitu zakona stavljena lincura *Gentiana lutea* L. ssp. *symphyandra* S. M u r b e c k. Ona je ugrožena do te mjere da bi dalja eksploatacija dovela u pitanje njen opstanak na crnogorskim planinama. Broj ugroženih vrsta znatno je veći, pa će se i za njih preduzeti potrebne mjere zaštite.

LITERATURA:

1. Adamović L.: *Grada za floru Kraljevine Crne Gore*. Rad JAZU, knjiga 195, Zagreb, 1913.
2. Jakovljević S.: *Sistematika lekovitog bilja*. Beograd, 1962.
3. Kušan F.: *Prodromus flore lišaja Jugoslavije*. Zagreb, 1953.
4. Kušan F.: *Ljekovito i drugo korisno bilje*. Zagreb, 1956.

5. Pančić J.: *Elenchus plantarum Vascularium in Crna Gora*. Beograd, 1875.
6. Radović V.: *Nove buduće kulture u našem kraju*. »Naša poljoprivreda«, 3. Titograd, 1955.
7. Rohlena J.: *Conspectus Florae Montenegrinae*. Preslia XX—XXI, Praha, 1942.
8. Tucakov J.: *Ljekovito bilje*. Novi Sad, 1960.
9. Tucakov J.: *Zaštita lekovitog bilja i biljara*. »Zaštita prirode«, br. 16, Beograd.
10. Videk V.: *Ljekovito bilje Jugoslavije*, 1960.